

Gijsbert Kok: Het geheel is meer dan de som der delen.

Gijsbert Kok componeert al jaren psalmbewerkingen voor de muziekbundels van de VOGG. De eerste was Psalm 131 in 1996, daarna verschenen van hem onder andere bewerkingen van Psalm 78 (1997), Psalm 19 (2001), de Lofzang van Maria (2004), Psalm 1 (2012) en Psalm 23 (2022), naast diverse andere psalmbewerkingen. Van 2003 tot 2005 was hij lid van de muziekcommissie. Enkele van zijn bewerkingen zijn te beluisteren op Youtube, onder andere de Lofzang van Maria Gijsbert Kok Orgel Abdijkerk Den Haag-Loosduinen: Partita over de Lofzang van Maria (2004) – YouTube. Daarnaast heeft hij nog veel meer gecomponeerd, onder andere twee bundels voor uitgeverij Inventione. Voor meer informatie: www.gijsbertkok.nl knop Publicaties.Tijd voor een kennismaking met een veelzijdig musicus.

Gijsbert, kan je iets vertellen over je jeugd en achtergrond?

Ik ben geboren op een boerderij in Nieuwerbrug aan den Rijn, een dorp dat halverwege Bodegraven en Woerden ligt. Het deel van Nieuwerbrug waar wij woonden viel onder de hervormde gemeente van Waarder, dus daar gingen we naar de kerk. Een ander deel hoorde bij de hervormde gemeente Bodegraven. Toen ik 11 jaar was verhuisden we naar een boerderij halverwege Bodegraven en Nieuwerbrug en vanaf dat moment gingen we naar de Bethlehemkerk in Nieuwerbrug, onderdeel van de hervormde gemeente Bodegraven. Deze verdeling van het dorp over twee kerkelijke gemeenten komt op buitenstaanders

vreemd over, maar was voor ons destijds vanzelfsprekend. In de Bethlehemkerk speelde ik mijn eerste diensten. Als kind en tiener hielp ik mee op de boerderij. De onafhankelijkheid van het boerenleven buiten het dorp, de betrokkenheid van het hele gezin op het bedrijf en de weidse ruimte van de polder hebben me wel gestempeld, denk ik.

Wanneer begon je met orgelspelen, wat trok je zo aan in het orgel?

We hadden thuis een harmonium staan waarop mijn moeder (als ze tijd had) speelde en het orgel kende ik uit de kerk. Toen ik muzikale interesse toonde was het vanzelfsprekend dat ik op orgelles ging en schaften mijn ou-

ders een elektronisch orgel aan. Ik kreeg les van een man uit Woerden die in het dorp een aantal leerlingen had. Later kreeg ik in Bodegraven les van Herman van Vliet. De kleine collectie grammofoonplaten van mijn ouders heb ik als kind grijs gedraaid en al snel zocht ik ook op de radio naar muziekprogramma's.

Wie waren je leraren, waar heb je de opleiding gedaan?

Het was voor iedereen duidelijk dat een jongere broer meer geschikt was dan ik om de boerderij over te nemen. Ik had veel interesses en heb allerlei studies overwogen, maar uiteindelijk was het voor mij duidelijk dat ik naar het conservatorium wilde. Aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag studeerde ik orgel (bij Rien Jiskoot) en kerkmuziek. Daarna volgde ik in Haarlem masterclasses aan de Zomeracademie. Na mijn militaire diensttijd studeerde ik in Amersfoort beiaard bij Bernard Winsemius en vervolgens nog muziektheorie in Rotterdam.

Kan je iets zeggen over het componeren? Welke uitgangspunten hanteer je, welke werkwijze pas je toe?

In de tijd dat ik dirigent was van het koor "Deo Favente" van de Gereformeerde Gemeente in Bodegraven kwam ik in contact met Leo Mauritz en hij vroeg me om een partita te schrijven voor de muziekbundel van de VOGG. Zo is het begonnen met Psalm 131.

Het componeren begint met één of meer muzikale ideeën en vervolgens ga ik die uitwerken.

De tekst en het karakter van de melodie spelen daarbij uiteraard ook een rol. Ik probeer daarbij met de wensen van de redactie rekening te houden: de moeilijkheidsgraad mag niet te hoog zijn, minstens één variatie moet manua-

liter uitvoerbaar zijn, de stijl moet algemeen geaccepteerd zijn en er moeten verschillende karakters en registratiemogelijkheden aan bod komen.

Op verzoek van de redactie schreef ik de psalmen 23 en 40 in een romantisch stijlgemiddelde.

De uitdaging is om met al deze aspecten rekening te houden en toch met iets te komen wat origineel en aantrekkelijk is.

Verder heb ik de behoefte om me zo weinig mogelijk te herhalen. Ik wil niet steeds dezelfde modellen gebruiken, of vormen die je vaak tegenkomt. Elke partita moet liefst ideeën bevatten die ik niet eerder gebruikt heb. Door iets nieuws te proberen blijf je niet stilstaan en ik wil niet te voorspelbaar worden. Er zijn bovendien zoveel mogelijkheden om een psalm te bewerken. Ik ga meestal af op wat me op zo'n moment invalt en soms doe ik een idee op uit een stuk dat ik net gespeeld of gehoord heb.

Overigens noem ik mezelf geen componist, dat vind ik aanmatigend. Ik schrijf gebruiksmuziek waarvan ik hoop dat ze creatief is en ambachtelijk goed in elkaar zit. Als luisteraar en als uitvoerder heb ik regelmatig met 'echte' hedendaagse componisten te maken en dat is van een andere orde. Ik werk een stuk alleen maar uit als ik gevraagd ben voor een publicatie, anders laat ik het bij een schetsje of noteer ik een inval voor een improvisatie. Voor eigen gebruik is dat genoeg. Verder arrangeer ik voortdurend muziek voor beiaard, in de eerste plaats voor eigen gebruik, maar ik heb ook enkele bundels met arrangementen gepubliceerd.

Je bent zowel organist als beiaardier. Waarom ben je ook beiaardier geworden? Welk instrument heeft je voorkeur en waarom? Of, hoe ga je met de verschillen tussen deze instrumenten om qua repertoire en speelstijl?

Tijdens mijn militaire diensttijd realiseerde ik me dat het moeilijk zou zijn om daarna met orgel spelen, lesgeven en een koor de kost te verdienen. Bovendien wilde ik graag veel spelen.

De beiaard was toen een logische keuze. Een beiaardier is een allround musicus met een vrij grote mate van zelfstandigheid: een heel veelzijdig repertoire, improviseren, arrangeren, het automatisch spel, onderhoud van het instrument, communicatie... er komt van alles bij kijken.

Het beiaardspelen heeft ook mijn orgelspel beïnvloed. Je bent als beiaardier anoniem voor het publiek, je moet echt via je spel met de luisteraar communiceren. Uit reacties in Den Haag merk ik dat dat werkt. Bovendien moet je vaak optreden (in mijn geval elke week zes bespelingen van een uur), dus je leert om met flair te spelen en direct 'in de muziek' te zijn. Je moet de beiaardmuziek sterk

vanuit de dynamiek denken en ook dat is gunstig voor het orgelspel.

Ik wil niet kiezen tussen orgel of beiaard. Het orgel heeft het voordeel dat er veel meer instrumenten zijn en dat er veel muziek van hoge kwaliteit voor geschreven is, op beiaard speel je veel meer arrangementen. Bovendien ben ik ook kerkorganist, dat aspect van het orgelspelen zou ik zeker niet willen missen.

En waar ben je organist en beiaardier?

Ik ben momenteel organist van de Abdijkerk in Den Haag – Loosduinen en ik speel minimaal één keer per maand een avonddienst in de Lutherkerk in Bodegraven. Ik ben jarenlang organist geweest van de Salvatorkerk in Bodegraven, de hervormde Domkerk in De Lier en de American Protestant Church of The Hague (APCH). Drie hervormde wijkgemeenten, waarvan twee behorend tot de Gereformeerde Bond, maakten gebruik van de Salvatorkerk, dus er kwamen allerlei soorten diensten langs. Toen de hervormde gemeente stopte met het houden van diensten in deze kerk kon ik op zondagavond in de Lutherkerk terecht. Daar speel ik omdat ik daardoor nog een beetje betrokken blijf bij de kerk in mijn woonplaats.

Ik was altijd organist in meerdere kerken tegelijk, jarenlang met dubbele morgendiensten en een avonddienst. De veelzijdigheid van al die verschillende praktijken beviel me. In mijn studententijd was ik zelfs een aantal jaren assistent-organist van de Anglicaanse kerk in Den Haag. In APCH waren altijd twee morgendiensten, de eerste met praise-band en de tweede met koor en orgel. Ik speelde in de tweede dienst en daardoor kon ik op zondagmorgen eerst nog in een andere kerk spelen. Vanaf de coronatijd zijn er alleen nog gecombineerde diensten met 'blended worship'. Het aandeel van de organist in de dienst is daardoor sterk verminderd en daarom heb ik besloten om daar te stoppen. Het werd bovendien steeds lastiger om die functie te combineren met de Abdijkerk. Ik begeleid het koor van APCH nog wel bij hun concerten en als ze op zondagavond 'buiten de deur' gaan zingen.

Sinds 2013 ben ik beiaardier van de Grote Kerk in Den Haag en de Oude Kerk op Scheveningen.

Daarnaast ben ik nu zo'n 30 jaar beiaardier van Voorschoten. Voor 2013 speelde ik in Weesp en Bergen (N-H).

Je bent ook docent theorie der muziek aan het Conservatorium. In hoeverre relateert dat aan je kunde als componist?
Ik ben theorie der muziek gaan studeren, omdat ik zelf wilde weten hoe de muziek in elkaar zit en op grond daarvan kunnen besluiten hoe ik het wilde spelen. Bovendien

had ik altijd grote interesse in geschiedenis, theologie, literatuur, filosofie, politiek en ideeën. Van jongs af aan wilde ik de wereld, het geloof en de mensen onderzoeken en doorgronden en ook begrijpen hoe ik mijzelf daartoe te verhouden had. Dat klinkt nogal hoogdravend, maar als ik er op terugkijk zie ik dat het zo was, dat was echt een existentiële behoefte. Bij het opgroeien ontdek je de wereld om je heen en doe je veel indrukken op. In het gezin waarin ik opgroeide is veel gebeurd, mijn ouders hebben veel meegemaakt. Dat alles prikkelde bij mij de behoefte aan onderzoek, aan antwoorden vinden op de vragen die ik mezelf stelde. De antwoorden die ik van anderen kreeg waren niet voldoende of ze leidden bij mij weer tot nieuwe vragen. De theoriestudie lag enigszins in het verlengde van die zoektocht. Dat laatste heb ik me in de loop der jaren steeds meer gerealiseerd. Het heeft me veel opgeleverd. De studie was niet alleen heel interessant, al die inzichten maken ook dat ik beter en vrijer ben gaan spelen. Net zoals de zoektocht naar al die andere vragen me kennis en inzicht opgeleverd heeft. Het is heerlijk om te merken dat er geen eind komt aan je ontwikkeling en dat al die aspecten samenhangen en elkaar beïnvloeden. Dat is echt niet alleen rationeel, je hele persoon doet daarin mee.

Door het lesgeven heb ik contact met studenten uit allerlei landen en verdiepen we ons samen in de muziek. Dat is een mooie aanvulling op het spelen, alleen in een toren of achter het orgel.

In de loop der jaren heb ik met nogal wat fysieke problemen te kampen gehad, dus het docentschap was stiekem ook een achterdeurtje als het met spelen moeilijker zou gaan. Gelukkig is dat niet nodig gebleken.

De kennis van harmonie, contrapunt etc. werkt uiteraard door wanneer ik muziek schrijf of arrangeer, maar daar ben ik niet zo bewust mee bezig, dat is een vanzelfsprekend onderdeel van mijn werkwijze.

Kerkelijk orgelspel. Er is in de loop der jaren al heel veel over gezegd. Heb je adviezen voor de amateurorganisten in de reformatorische kerken? Bijvoorbeeld het 'kwartiertje voor de dienst', de voorspelen, het begeleiden?

Elke plaats heeft zijn eigen gewoontes en kerkmuzikale cultuur en ieder mens is verschillend, dus er is niet één recept. Maar algemene muzikale principes gelden overal: speel en registreer mooi, let op ritme, puls en frasering, zorg dat de voorspelen kop en staart hebben en dat de melodie en liefst ook het karakter van de te zingen psalm herkenbaar zijn. Luister naar je spel en luister naar de zingende gemeente. Er is soms een spanningsveld tussen wat je zelf wilt en wat er van je verwacht wordt. Je moet als

musicus via je spel communiceren, als je over de hoofden van de mensen heen speelt schiet je je doel voorbij. Maar je hebt ook een eigen inbreng, het is niet 'u vraagt, wij draaien'. De kerkmuziek moet functioneel zijn. Dat heeft te maken met de lengte van de voorspelen, maar ook weer met de psalmtekst, sfeer, registratie, reageren op een specifieke situatie en weten dat je met je orgelspel een onderdeel van de dienst bent. Luister naar jezelf en naar anderen, ontwikkel je oren en je mogelijkheden. Dat is een voortdurend proces, maar als alles bij elkaar komt en de gemeente goed zingt, dan is er niets mooiers dan kerkorganist zijn.

Als het gaat om je eigen functioneren als kerkorganist, waar liggen jouw voorkeuren qua stijl?

Ik hanteer binnen een dienst meestal diverse stijlen en ik streef naar afwisseling in vormen, karakter en registratie. De kerkganger moet tijdens een dienst verschillende klankkleuren en mogelijkheden van het orgel horen. De stijl varieert van renaissance, barok en romantisch tot gematigd modern. Ik speel zelden heel modern, hoewel ik dat zelf wel kan waarderen. Ik zou qua idioom in de Abdijkerk waarschijnlijk nog wel iets verder kunnen gaan dan ik nu doe.

Ik houd wel van een muzikale verrassing, maar wil de mensen ook weer niet in de war brengen.

Na de dienst speel ik meestal literatuur, tijdens de dienst improviseer ik voornamelijk. Voor het orgelspel voor de dienst kies ik vaak een psalm of lied dat tijdens de dienst gezongen wordt of ik sluit aan bij het kerkelijk jaar of de schriftlezing. Ik bereid de diensten altijd voor, lees de teksten en bedenk meestal ook een motiefje of ideeetje voor de voorspelen. Vervolgens houd ik me niet altijd aan die vooraf bedachte ideeën, maar door er vooraf mee bezig geweest te zijn speel ik beter, vind ik.

Als je een orgelconcert geeft, hoe stel je dan je programma samen? Welke overwegingen en voorkeuren heb je daarbij?

Je bent als uitvoerend musicus voortdurend met programmeren bezig. Bij een beiaardbespeling en een kerkdienst is dat vaak wat globaler, voor een beiaard- en orgelconcert leg je het exact vast, vaak al lang van tevoren. Als het om orgelconcerten gaat denk ik dat ik doe wat iedereen in zo'n geval doet. Je kijkt naar het instrument, dat wil je goed en veelzijdig laten horen, je kijkt naar het publiek en de gelegenheid, je zorgt voor een afwisseling in toonsoorten en karakters in het programma en je wil stukken spelen waar je zelf achter staat. Op de achtergrond speelt ook nog mee dat je kijkt of het gekozen programma haalbaar is in de beschikbare studietijd.

Kan je enkele orgels noemen die je aanspreken en waarom dat zo is?

Twee instrumenten schieten me het eerste te binnen. Ik ga elk jaar samen met een collega een paar dagen op orgeltocht in Parijs en altijd weer ben ik onder de indruk van de klank van het Cavaillé-Coll orgel van de Madeleine. Afgelopen jaar kon ik een avondje spelen op het orgel van de Nieuwe Kerk in Amsterdam en dat was een heerlijke ervaring. Zo'n prachtige, vanzelfsprekende klank, zoveel grond en zoveel hoog in de klank en alles mengt. Alles is er mooi. Of je er nu een psalmzetting speelt of een groot Bachwerk, het klinkt allemaal even geweldig. Er zijn natuurlijk veel meer mooie orgels. Uiteindelijk gaat het erom of de klank inspirerend en muzikaal is.

Wat wil je tenslotte nog kwijt?

Dan sluit ik aan bij wat ik eerder zei, namelijk dat ik in de loop van mijn muzikale leven steeds meer ontdekt heb dat je als musicus alle aspecten van het menszijn gebruikt en kunt integreren: je zintuigen, emoties, fantasie, kennis, je voorstellingsvermogen en het nadenken.

De hele persoon doet mee. Het is fysiek (zeker het beiaardspelen), maar ook passief (soms overkomt de muziek je al spelend) en je bent als gewone jongen uit de polder via de muziek 'in gesprek' met de grootste componisten.. Je kunt je met van alles en nog wat bezighouden – en dat is goed en nodig – maar als je eenmaal speelt komt het allemaal bij elkaar en is het geheel meer dan de som der delen. Daar zijn nauwelijks woorden voor te vinden, daarom is er ook muziek!

Het gaat niet allemaal vanzelf, je moet soms hard werken en je kunt tegenslag ervaren, maar wat je er voor terugkrijgt is onmisbaar. Muziek is een groot geschenk van God, een gave om levenslang dankbaar voor te zijn!

Gijsbert, hartelijk dank voor je tijd en energie om met ons je inzichten en ervaringen te delen.